

RAPORT DE MONITORIZARE

AO "Societatea Invalizilor din Republica Moldova"
Fundația Est-Europeană

PROIECT:
NOI OPORTUNITĂȚI DE IMPLICARE
PENTRU TINERELE ȘI TINERII
CU DIZABILITĂȚI

Disclaimer: Acest proiect este finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Suedia. Proiectul este implementat de Fundația Est-Europeană în parteneriat cu Consiliul Național al Tineretului din Moldova, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare și Agenția pentru Dezvoltare Regională din Transnistria.

Asociația Obștească Societatea Invalizilor din Republica Moldova

Autor: Victor Ambroci

CHIȘINĂU, 2022

SCURT ISTORIC

Asociația Obștească Societatea Invalizilor din Republica Moldova (AO SIRM)

AO SIRM este înregistrată ca prima organizație neguvernamentală a persoanelor cu dizabilități din Republica Moldova, care își respectă obligațiunile sale statutare atât față de membrii săi, cât și normelor vizate de legislație Republicii Moldova. Pe parcursul a 26 ani de activitate a participat activ la formarea politicilor statului în domeniul protecției sociale a persoanelor cu dizabilități, având reprezentanți în consiliile și comisiile guvernamentale ce vizează interesele persoanelor cu dizabilități. De asemenea, suntem membri ai mai multor organizații internaționale de profil, participând activ la activitatea acestora, acumulând experiență în pregătirea și perfecționarea personalului, care activează în cele 46 filiale ale organizației, inclusiv și în partea stângă a Nistrului.

În cadrul organizației activează 3 întreprinderi de producere și instruire, unde sunt angajate 163 de persoane cu dizabilități. Pe parcursul activității au fost implementate diferite proiecte pentru dotarea cu utilaje moderne în domeniul confecției, cizmăriei și poligrafiei. În cadrul asociațiilor și cluburilor sportive sunt antrenati sportivi cu dizabilități, care participă la un șir de competiții naționale, regionale, internaționale, inclusiv și la jocurile Paraolimpice.

Colaborăm activ cu diverse autorități publice și ne implicăm în grupurile de lucru la ajustarea legislației naționale la standardele și convențiile internaționale de care se conduce și Republica Moldova.

AO SIRM este principalul distribuitor de accesorii pentru deplasarea persoanelor cu dizabilități: cărucioare fotoliu de patru modele, premărgătoare de 2 modele, cârje, subcoate, care sunt asamblate și repartizate gratis persoanelor cu dizabilități.

Acest studiu este elaborat în cadrul proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerii și tinerii cu dizabilități", ca parte a proiectului "Oportunități mai bune pentru tinerii și tinerii care nu beneficiază de educație, formare și locuri de muncă (Inițiativa de Incluziune a Tinerilor și Tinerelor NEET)".

Acest proiect este finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Suedia. Proiectul este implementat de Fundația Est - Europeană în parteneriat cu Consiliul Național al Tineretului din Moldova, Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare și Agenția pentru Dezvoltare Regională din Transnistria. Opiniile exprimate în acest document, aparțin autorilor și nu reflectă în mod necesar politica oficială sau poziția donatorului.

CUPRINS

1. Preambul.....	5
2. Metodologia de cercetare.....	6
3. Scopul și obiectivele proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități".....	6
4. Tinerii cu dizabilități din Republica Moldova și fenomenul NEET.....	7
5. Tinerii NEET: constatări și oportunități.....	11
6. Cadrul normativ din perspectiva drepturilor tinerilor cu dizabilități.....	12
7. Regulamentul privind subvenționarea locurilor de muncă.....	14
8. Concluzii finale.....	15
9. Recomandări.....	17
10. Anexa.....	19

LISTA ABREVIERILOR

ANOFM - Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă

AO - Asociație Obștească

APL - Administrație publică locală

APC - Administrația publică centrală

BNS - Biroul Național de Statistică

CPEDAE - Consiliul pentru prevenirea și eliminarea discriminării și asigurarea egalității

CNTM - Consiliul Național al Tineretului din Moldova

DASPF - Direcția Asistență Socială și Protecția Familiei

STOFM – Subdiviziunea Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă

HG - Hotărârea Guvernului

SIRM - Societatea Invalizilor din Republica Moldova

UE - Uniunea Europeană

UNICEF - Fondul Națiunilor Unite pentru Copii

PREAMBUL

Proiectul "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități", este parte a proiectului "Oportunități mai bune pentru tinerii și tinerele care nu beneficiază de educație, formare și locuri de muncă (Inițiativa de Incluziune a Tinerilor și Tinerelor NEET)". Prin intermediul acestui proiect Asociația Obștească "Societatea Invalizilor din Republica Moldova" își propune să scoată în evidență provocările tinerilor cu dizabilități și eventuale soluții pentru depășirea acestora.

Scopul proiectului constă în identificarea noilor oportunități pentru tinerele și tinerii cu dizabilități în găsirea unui loc de muncă și implicarea acestora în promovarea și sau ajustarea legii de subvenționare a locurilor de muncă. Grație Fundației Est-Europene am reușit stabilirea unui parteneriat cu ANOFM, în persoana Dnei Director Raisa Dogotaru, Consiliul raional Nisporeni și Subdiviziunea Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă Nisporeni au fost atinse obiectivele propuse inițial în cadrul proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități".

Consiliul raional Nisporeni a declarat anul 2022 „Anul Asistenței Sociale”. În cadrul proiectului, la 18 ianuarie 2022, Asociația Obștească Societatea Invalizilor din Republica Moldova a avut o întâlnire cu reprezentanții Consiliului raional Nisporeni, prezent fiind președintele raionului, dnul Vasile MĂRCUȚĂ, sub egida căruia se vor desfășura un șir de măsuri în acest sens. Părțile au abordat problemele persoanelor cu dizabilități din raion, totodată fiind identificate soluții și noi oportunități pentru persoanele cu nevoi speciale.

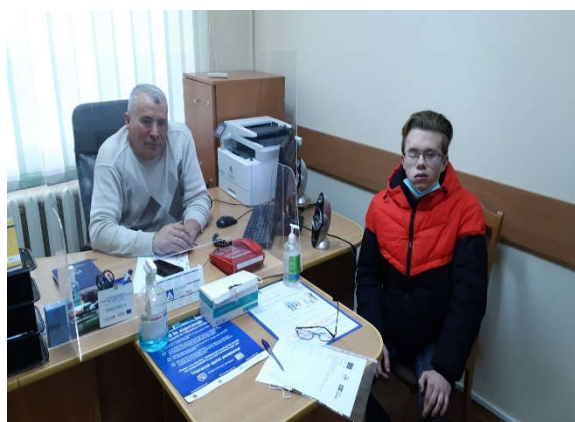

Foto: Întrevederi în cadrul proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii NEET" cu Președintele raionului Nisporeni¹ și Directorul Subdiviziunii Teritoriale pentru Ocuparea Forței de Muncă Nisporeni².

La data de 09 februarie 2022 a avut loc o întâlnire cu Directorul Subdiviziunii Teritoriale pentru Ocuparea Forței de Muncă (STOFM) din raionul Nisporeni, Pavel Mușchei, unde s-a discutat despre situația cu angajarea în câmpul muncii a tinerilor cu dizabilități din raion și pașii care vor fi întreprinși pentru derularea cu succes a proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități".

¹ Consiliul raional Nisporeni, <https://nisporeni.md/presedintele-raionului-dnul-vasile-marcuta-a-avut-o-intrevedere-cu-reprezentatii-asociatiei-obstesti-societatea-invalizilor-din-republica-moldova/>.

² STOFM Nisporeni, <http://sirmoldova.md/index.php/proiecte/34-proiectul-noi-oportunit-i-de-implicare-pentru-tinerele-i-tinerii-neet>.

METODOLOGIA DE CERCETARE

Metodologia de cercetare cuprinde aplicarea metodelor cantitative și calitative de cercetare. **Cercetarea cantitativă** se desfășoară în cadrul sondajului inițiat în cadrul proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități", prin intermediul chestionarului aplicat tinerilor cu dizabilități (Anexă).

Cercetarea calitativă a inclus documentarea și analiza cadrului normativ existent în Republica Moldova, a studiilor și bunelor practici la nivel internațional și național ce vizează persoanele, tinerii cu dizabilități. În realizarea cercetării calitative au fost desfășurate 2 sesiuni de informare, semnarea acordului de colaborare dintre AO SIRM și ANOFM, în vederea angajării ulterioare a tinerilor cu dizabilități pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Perioada de monitorizare cuprinde intervalul lunilor decembrie 2021 – aprilie 2022.

SCOPUL ȘI OBIECTIVELE PROIECTULUI "NOI OPORTUNITĂȚI DE IMPLICARE PENTRU TINERELE ȘI TINERII CU DIZABILITĂȚI"

Proiectul "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități", implementat de Asociația Obștească "Societatea Invalizilor din Republica Moldova" își propune să scoată în evidență provocările și identificarea soluțiilor pentru depășirea acestora.

Scopul proiectului constă în identificarea noilor oportunități pentru persoanele cu dizabilități în găsirea unui loc de muncă și implicarea în promovarea și sau ajustarea legii de subvenționare a locurilor de muncă.

Printre obiectivele de bază propuse în cadrul proiectului putem menționa următoarele:

- ✓ elaborarea chestionarului pentru identificarea atât a tinerilor cu dizabilități dornici de a munci și de a se implica, cât și a provocărilor cu care se confruntă;
- ✓ selectarea tinerilor din baza de date a societății și remiterea chestionarelor pentru a fi completate;
- ✓ recepționarea, analiza și clasificarea chestionarelor conform solicitărilor respondenților;
- ✓ semnarea acordului de colaborare cu ANOFM, în vederea angajării ulterioare a tinerilor cu dizabilități în regiuni/raioane/localități;
- ✓ organizarea sesiunilor de informare, ateliere de lucru, mese rotunde cu participarea tinerilor cu dizabilități și "actorilor cheie" de la nivel național, regional și local.
- ✓ formularea recomandărilor în urma chestionării și totalizării propunerilor parvenite din teritoriu cu referire la HG 49/2021 privind aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă.

TINERII CU DIZABILITĂȚI DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI FENOMENUL NEET

Tinerii reprezintă peste un sfert din populația Republicii Moldova. Conform datelor **Biroului Național de Statistică (BNS)**³, numărul populației cu reședință obișnuită la 1 ianuarie 2021 a constituit 2597,1 mii persoane², din care 680,3 mii sau 26,2% au fost tineri cu vârsta 14-34 ani. Repartizarea tinerilor pe sexe, se prezintă astfel: 49,4% – femei și 50,6% – bărbați.

Circa 4 din 10 tineri sunt ocupați, iar 6 din 10 sunt inactive. Conform rezultatelor Anchetei Forței de Muncă, în raport cu statutul activității curente peste o treime din tinerii cu vârsta de 15-34 ani au fost ocupați (36,3% sau 248 mii persoane), adică aveau un loc de muncă, circa 2,0% (13 mii) erau șomeri și restul, 61,7% (circa 421 mii), erau inactivi din punct de vedere economic (persoane în afara forței de muncă). În rândul celor din urmă, peste 40,0% erau încadrați în sistemul național de învățământ.

Femeile tinere care nici nu lucrează și nici nu învață dețin ponderi net superioare în comparație cu bărbații. Fiecare al șaselea tânăr în vârstă de 15-24 ani (17,6%), peste un sfert din tinerii de 15-29 ani (26,0%) și fiecare a cincea persoană în vârstă de 15-34 ani (21,2%) nu au fost cuprinși nici în procesul de educație (formal sau non-formal), nici în ocupare (**Tinerii NEET – Not in Education, Employment or Training**). Pentru toate trei grupe de vârstă, valoarea acestui indicator a fost mai înaltă în rândul femeilor în comparație cu bărbații.

Aceeași sursă informează că la 01.01.2020, în Republica Moldova numărul total al persoanelor cu dizabilități constituia 176100, inclusiv 10700 copii. Considerăm a fi o problemă, lipsa datelor statistice privind tinerii cu dizabilități pe diferite grupe de vârstă, fapt care complică stabilirea datelor exacte. Din totalul persoanelor cu dizabilități, circa 48,0% sunt femei și 52,0% sunt bărbați, 62% locuiesc în zone rurale și 38% locuiesc în zone urbane. Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,0% din populația totală a țării, iar copii cu dizabilități reprezintă 1,6% din numărul total al copiilor Republicii Moldova.

Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități a constituit 13,7% (12,8% pentru bărbați și 14,7% pentru femei, 14,9% în mediul urban și 13,0% în mediul rural), considerabil mai puțin decât în populația generală. Totodată, rata de șomaj printre persoanele cu dizabilități a constituit 2,4%, în anul 2020 (inclusiv 3,9% pentru bărbați și 0,7% pentru femei; 4,3% în mediu urban și 1,2% în mediu rural).

Potrivit studiului sociologic „**Politici și practici de ghidare în carieră a tinerilor cu dizabilități din Republica Moldova**”⁴, tinerii cu dizabilități din Republica Moldova (94%) consideră că au nevoie de activități de ghidare în carieră, pentru a-și spori șansele de angajare în câmpul muncii și de a avea un trai decent. Serviciile de ghidare în carieră pentru persoanele cu dizabilități sunt prestate în toate subdiviziunile teritoriale ale ANOFM.

În același timp, studiul a evidențiat un nivel scăzut de accesare a acestora de către persoanele cu dizabilități. Din totalul tinerilor intervievați (1111 persoane) doar 7% (73 tineri) au beneficiat de servicii de ghidare în carieră în cadrul ANOFM/structuri teritoriale. Spectrul de activități de ghidare în carieră al ANOFM include: informare despre profesii și piața muncii, autocunoaștere, evaluare abilități și stabilirea profilului vocațional, marketing personal. Potrivit

³ Biroul Național de Statistică al RM, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7072>.

⁴ KEYSTONE MOLDOVA, <https://www.keystonemoldova.md/ro/stiri/politici-si-practici-de-ghidare-in-cariera-a-tinerilor-cu-dizabilitati-din-republica-moldova-2/>.

studiului 2/3 tineri cu dizabilități, accesul la serviciile de ghidare în carieră ale ANOFM/structuri teritoriale le-a fost limitat de o serie de bariere: resurse financiare insuficiente (30%), care împiedică deplasarea la oficiile teritoriale, din cauza necesității achitării cheltuielilor de transport, cu toate că ANOFM dispune de subvenții în acest sens; acces limitat la informații cu privire la disponibilitatea serviciilor (23%); lipsa specialiștilor calificați care să presteze serviciul de ghidare în carieră pentru persoanele cu dizabilități (21%); dificultăți de comunicare pentru persoanele cu dizabilități senzoriale, din cauza lipsei traducătorilor în limbaj mimico-gestual; lipsa de interes a tinerilor cu dizabilități (11%); inaccesibilitate fizică a spațiilor (7%).

Aspectele care mulțumesc tinerii într-o măsură mai mică sunt condițiile de acces pentru persoanele cu dizabilități (rampă, ascensor) – 43%. Tinerii cu dizabilități au evidențiat câteva aspecte necesar de îmbunătățit în prestarea serviciilor de ghidare în carieră pentru persoanele cu dizabilități: prestarea serviciului centrat pe nevoile solicitanților (67%), pregătirea specialiștilor în prestarea serviciilor (60%) și dotarea centrelor de ghidare cu instrumente și materiale adaptate la nevoile persoanelor cu dizabilități (49%). Problema dotărilor cu instrumentarul necesar pentru evaluarea și asistarea persoanelor cu dizabilități rămâne pe agenda ANOFM.

Organizația Națiunilor Unite prin intermediul platformei U-Report Moldova (UNICEF) a lansat sondajul **“Prioritățile de viitor ale tinerilor”**⁵, Dificultățile financiare sunt o preocupare persistentă în rândul tinerilor. Semnificativ este faptul că 1 din 5 (21%) respondenți consideră că reducerea sărăciei și a inegalităților trebuie să devină domeniul prioritar al Guvernului pentru următorii 5 ani. Câte 15% pledează pentru educație și asistență medicală. Totodată, fiecare al 5-lea respondent (27%) crede că oamenii care trăiesc în sărăcie și cei cu nevoie speciale (22%) se confruntă mai des cu discriminarea.

Conform, **Legii nr. 105/2018**⁶ cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj, *tinerii NEET* sunt definiți ca: “tinerii în vârstă de 15–29 de ani, care nu fac parte din populația ocupată, nu studiază/învață în cadrul sistemului formal de educație și nu participă la niciun fel de cursuri sau alte instruirii în afara sistemului formal de educație.

Sunt tineri defavorizați nu doar financiar, dar și din punct de vedere educațional. Mulți tineri abandonează studiile, pentru că nu văd un sens în sine de a avea o temelie educațională, sunt susținuți de părinți sau nu consideră necesar să își găsească un job și să își câștige propriii bani, sau pur și simplu au absolvit studiile și sunt în căutarea unui loc de muncă. Ei sunt expuși unui risc mai mare de excluziune socială, dat fiind faptul că nu își dezvoltă competențele prin studii și nici nu acumulează experiență activând în câmpul muncii.

Această lege face referință și la tinerii cu dizabilități, care adesea se confruntă cu aceleași obstacole menționate mai sus. Potrivit art. 38, agenții economici sunt motivați prin oferirea de subvenții din partea statului pentru a crea sau adapta locurile de muncă pentru persoanele cu dizabilități.

BNS⁷ prezintă situația la 01 ianuarie 2021, conform datelor Casei Naționale de Asigurări Sociale, numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova a constituit

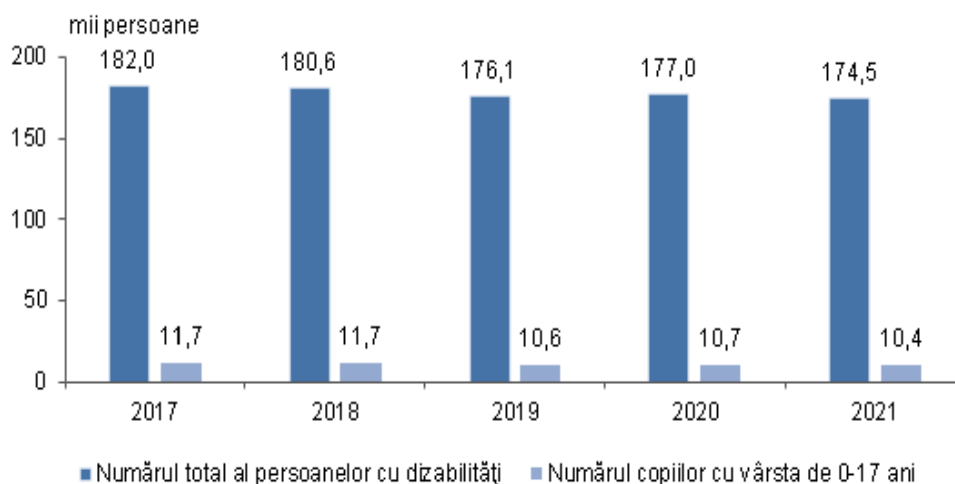
⁵ UNICEF, <https://moldova.ureport.in/story/853/>.

⁶ Legea nr. 105/2018, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129893&lang=ro#.

⁷ BNS, <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7194>.

174,5 mii persoane, inclusiv 10,4 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități au reprezentat 6,7% din populația totală a țării cu reședință obișnuită, iar copiii cu dizabilități au constituit 1,9% din numărul total al copiilor cu reședință obișnuită din Republica Moldova. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate (15,0%) s-a încadrat în categoria celor cu dizabilitate severă.

Figura 1. Numărul persoanelor recunoscute cu dizabilități în Republica Moldova, la 1 ianuarie 2017-2021

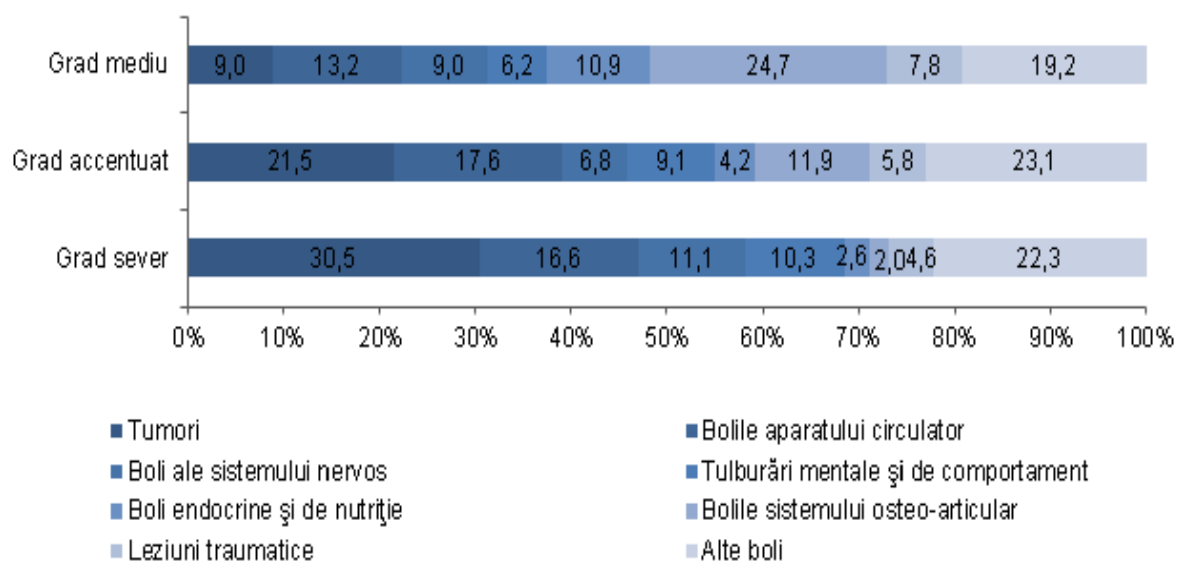

La 1 ianuarie 2021, din numărul de persoane cu dizabilități care erau beneficiari de alocații sociale de stat (52,3 mii persoane), aproape fiecare al doilea beneficiar a fost persoană cu dizabilitate din copilărie și fiecare al cincilea beneficiar - copil cu dizabilitate în vârstă de până la 18 ani. Femeile au constituit 42,7% în structura beneficiarilor.

Conform datelor Consiliului Național pentru Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă, în anul 2020 s-au adresat pentru a fi expertizate 11,5 mii persoane. Dintre acestea, au fost recunoscute cu dizabilitate primară 10,4 mii persoane (91%), inclusiv 9,2 mii adulți (90%) și 1,2 mii copii (95%). Ponderea persoanelor cu dizabilitate primară a fost mai mare în mediul rural și a constituit 64,2% în anul 2020.

În anul 2020, printre principalele boli care au determinat dizabilitatea severă au fost tumorile (30,5%), bolile aparatului circulator (16,6%) și bolile sistemului nervos (11,1%). Dizabilitatea accentuată a fost acordată preponderent persoanelor care au suferit de tumori (21,5%), boli ale aparatului circulator (17,6%), și boli ale sistemului osteo-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (11,9%). În cazul dizabilității medii, în topul afecțiunilor s-au plasat bolile sistemului osteo-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (24,7%), bolile aparatului circulator (13,2%) și bolile endocrine și de nutriție (10,9%). În categoria altor boli sunt incluse boli ca: tuberculoza, bolile ochiului și anexelor sale, bolile aparatului respirator, care, însă, au avut ponderi mai mici în structură.

Figura 8. Structura persoanelor recunoscute cu dizabilitate primară, pe grade și cauze ale dizabilității, în anul 2020

În cazul copiilor cauza principală a dizabilității au constituit-o tulburările mentale și de comportament (26,2%) și malformațiile congenitale (23,6%), iar în cazul persoanelor adulte cu vârsta 18-29 ani dizabilitatea primară a fost stabilită în proporție de 20,3% din cauza tulburărilor mentale și de comportament și în proporție de 15,0% din cauza leziunilor traumatice.

Persoanele cu vârsta de 30-39 ani cel mai des au fost recunoscute cu dizabilitate având tumori (17,4%) și boli ale sistemului osteo-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (14,5%). Pentru grupul de vârstă 40-49 ani în top au fost, la fel, tumorile (23,9%) și bolile sistemului osteo-articular, ale mușchilor și țesutului conjunctiv (15,8%), iar începând cu vârsta de 50 ani, dat fiind faptul că, structura morbidității generale a populației în vârstă este dominată de bolile caracteristice acestei vârste, respectiv și dizabilitatea primară a fost determinată în cea mai mare parte de bolile aparatului circulator (24,2%) și de tumori (20,3%).

Conform datelor Anchetei Forței de Muncă, rata de participare la forța de muncă a persoanelor cu dizabilități, în anul 2020, a constituit 14,0% în comparație cu 43,9% la persoanele fără dizabilitate. Printre bărbații cu dizabilități, rata de participare a fost de 13,3%, iar în cazul femeilor de 14,8%. În mediul urban, rata de participare a constituit 15,6% și în mediul rural - 13,1%.

Rata șomajului la persoanele cu dizabilități a fost de 2,4% față de 3,8% în rândul șomerilor fără dizabilitate. În distribuția pe sexe, acest indicator a înregistrat valorile: 3,9% pentru bărbați și 0,7% pentru femei. Rata șomajului la persoanele cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (4,3%) în comparație cu rata pentru cele din mediul rural (1,2%).

Persoanele cu dizabilități sunt ocupate într-o proporție mult mai mică: în timp ce rata de ocupare a persoanelor fără dizabilitate a fost de 42,3%, în rândul persoanelor cu dizabilități aceasta a constituit doar 13,6%. La bărbați acest indicator a înregistrat 12,8%, la femei, respectiv 14,7%. Rata de ocupare a persoanelor cu dizabilități din mediul urban a fost mai înaltă (14,9%) în comparație cu cea din mediul rural (13,0%).

În ultimii ani în Republica Moldova au fost realizate o serie de acțiuni cu caracter normativ și instituțional care vizează tinerii, inclusiv și cu dizabilități, fiind obiect de cercetare atât în studii fundamentale, cât și aplicative. Potrivit acestora, eliminarea obstacolelor și barierelor, valorificarea abilităților și a potențialului tinerilor cu dizabilități, orientarea spre obținerea de cunoștințe și competențe necesare pe piața muncii și dezvoltarea deprinderilor de viață reprezintă elemente cheie ale ghidării în carieră a tinerilor cu dizabilități.

În acest context, se impune necesitatea cercetării continue a modalităților de intervenție și suport pentru tinerii cu dizabilități NEET pentru a facilita incluziunea socială și economică a acestora.

TINERII NEET: CONSTATĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI

Potrivit CNTM, în cadrul **Studiului privind implementarea Cartei Sociale Europene revizuite și impactul acesteia asupra evoluției drepturilor tinerilor din Republica Moldova**⁸, apariția fenomenului NEET indică anumite dificultăți în tranziția de la sistemul de educație la piața muncii și reprezintă una dintre categoriile cărora ar trebui să li se acorde o atenție deosebită în procesul de tranziție, asigurând că tinerii au pregătirea și abilitățile profesionale pentru o cât mai bună integrare în câmpul muncii.

Din cauza tranziției dificile de la școală la muncă, circa 31% dintre tineri au un loc de muncă informal, fapt ce explică de ce numărul tinerilor integrați în munca sezonieră din agricultură este atât de ridicat. Tinerele femei par a fi și mai defavorizate pe piața muncii. Doar circa 42 % sunt ocupate pe piața muncii, sau aproximativ ¼ din numărul total al tinerelor femei.

O altă categorie sensibilă față de fenomenul NEET sunt și tinerii cu dizabilități așa cum datorită infrastructurii stradale și informaționale inaccesibile, tineri cu dizabilități nu întotdeauna se pot integra în câmpul muncii or alte forme de educație și formare profesionale, astfel încât tinerii cu dizabilități sunt cel mai ușor supuși excluziunii sociale și expunerii față de fenomenul NEET.

Rata tinerilor NEET este propusă ca țintă specifică în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă 2030. Ținta 8 prevede „Promovarea creșterii economice durabile, incluzive și durabile, a ocupării complete și productive și a muncii decente pentru toți”, iar Guvernul Republicii Moldova și-a asumat responsabilitatea cu privire la asigurarea către anul 2030 a unui nivel de ocupare similar cu media țărilor din Europa Centrală și de Est, stimularea ocupării productive și a muncii decente pentru toate femeile și bărbații, inclusiv pentru tinerii și persoanele cu dizabilități (ținta 8.5). Totodată, ținta 8.6 prevede reducerea, până în anul 2030, a proporției tinerilor fără un loc de muncă, fără educație sau formare.

Dacă ne întrebăm cine sunt tinerii NEET⁹, atunci putem menționa că statistica oficială împarte tinerii NEET în următoarele subcategorii: șomeri, tineri care nu doresc să lucreze pentru că au responsabilități familiale (îngrijesc de membrii familiei); tineri care nu doresc să

⁸ Studiu CNTM, <https://cntm.md/resurse-de-specialitate/studiu-privind-implementarea-cartei-sociale-europene-revizuite-si-impactul-acesteia-asupra-evolutiei-drepturilor-tinerilor-in-republica-moldova/>.

⁹ Studiu CNTM, <https://cntm.md/resurse-de-specialitate/studiu-privind-implementarea-cartei-sociale-europene-revizuite-si-impactul-acesteia-asupra-evolutiei-drepturilor-tinerilor-in-republica-moldova/>.

lucreze în țară, deoarece deja au un loc de muncă peste hotare sau planifică să lucreze peste hotare; persoane plecate peste hotare la lucru; și altceva (sezonier, invaliditate, motiv de boală etc.).

Excluziunea educațională și ocupațională a tinerilor este legată cu un șir de probleme și riscuri, precum și unele consecințe negative pe termen lung pentru acești tineri și anume: reproducerea culturală a sărăciei, comportamentul deviant, problemele de sănătate, infantilismul social, etc. Actualitatea problemei este determinată și de faptul că această stare de izolare față de domeniul educației și de sfera de ocupare poate depăși perioada de tinerețe și poate fi transferată pentru vârsta mijlocie și chiar vârstele mai mari, astfel, fenomenul tinerilor NEET va persista în continuare ca subgrup marginalizat în totalul populației în vârsta aptă de muncă, iar ulterior și în cadrul populației vârstnice ce cade sub incidența celor social-vulnerabili.

În urma celor relatate înțelegem amploarea și consecințele fenomenului NEET din Moldova, de unde deducem urgența măsurilor de diminuare a efectelor lui și integrarea socială a tinerilor NEET și abilitarea lor economică, transformându-i astfel în actori activi ai dezvoltării socio-economice a țării și nu o povară pentru sistemul de asistență socială sau familiile acestora.

CADRUL NORMATIV DIN PERSPECTIVA DREPTURILOR TINERILOR CU DIZABILITĂȚI

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități¹⁰, ratificată de Republica Moldova în anul 2010. Scopul prezentei Convenții este de a promova, proteja și asigura exercitarea deplină și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități și de a promova respectul pentru demnitatea lor intrinsecă.

Prin art.7, al.1, Statele Părți vor lua toate măsurile necesare pentru a se asigura că minorii cu dizabilități se bucură pe deplin de toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, în condiții de egalitate cu ceilalți copii.

La nivel european, relevanța orientării profesionale a persoanelor cu dizabilități în vederea accederii pe piața liberă a muncii este stabilită în **Strategia privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021-2030**¹¹, fiind precedată de **Strategia europeană pentru persoanele cu handicap (2010-2020)**¹².

La nivel național, instituționalizarea principiilor internaționale cu privire la incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități s-a realizat prin aprobarea **Legii nr.60 din 30.03.2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități**, care stabilește prin art. 33 dreptul la muncă a persoanelor cu dizabilități. Totodată, art. 34, alin. (6) este stipulate că Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă, împreună cu autoritățile publice centrale și locale

¹⁰ Convenția ONU, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro#.

¹¹ Strategia privind drepturile persoanelor cu dizabilități 2021-2030, [Publications catalogue - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](#).

¹² Strategia europeană pentru persoanele cu handicap (2010-2020), [EUR-Lex - 52010DC0636 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#).

responsabile și cu participarea asociațiilor obștești ale persoanelor cu dizabilități, a sindicatelor și patronatelor, va elabora anual programe de plasare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități. În prestarea serviciilor de orientare profesională, ANOFM se bazează pe recomandările stabilite în Programul individual de reabilitare și incluziune socială, eliberat de Consiliul Național privind Determinarea Dizabilității și Capacității de Muncă (CNDDCM) în procesul de determinare a gradului de dizabilitate.

Codul Educației al RM¹³ prevede conform art.129, al. 2, lit.c) constatarea cerințelor educaționale speciale și elaborarea de recomandări privind măsurile de intervenție și serviciile de sprijin pentru incluziunea educațională. Art. 130 stabilește misiunea centrelor de ghidare și consiliere în carieră: oferirea suportului elevilor și studenților în procesul de proiectare a carierei și de realizare a educației pentru carieră, care pot fi înființate de autorități publice locale (APL), ANOFM, organizații neguvernamentale, prestatori privați, inclusiv în cadrul instituțiilor de învățământ.

Prin **Legea nr.105 din 14.06.2018 cu privire la promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj**¹⁴ are drept scop prevenirea și reducerea șomajului și a efectelor sociale ale acestuia, reducerea riscului de șomaj și asigurarea unui nivel ridicat al ocupării și adaptării forței de muncă la cerințele pieței muncii, la care au acces inclusive și persoanele cu dizabilități aflate în căutarea unui loc de muncă. Potrivit art. 38, al.1, Subvențiile pentru crearea sau adaptarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități se acordă angajatorilor persoane fizice sau juridice de drept public sau de drept privat care creează locuri de muncă sau adaptează locurile de muncă existente și care angajează în bază de contract individual de muncă, pe o perioadă nedeterminată sau determinată, cu o durată de cel puțin 18 luni, șomerii cu dizabilități, conform prevederilor art. 34 din Legea nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

În domeniul incluziunii sociale a persoanelor cu dizabilități, principalul document de politici în care se stabilesc acțiuni destinate asigurării accesului la servicii de ghidare și orientare profesională este **Programul național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022**¹⁵. Obiectivul 2. Asigurarea dreptului la educație de calitate a copiilor și tinerilor cu diferite tipuri de dizabilități în instituțiile de învățământ în condiții de egalitate cu ceilalți relevă necesitatea dezvoltării și prestării serviciilor de consiliere și ghidare în carieră pentru adolescenții și tinerii cu dizabilități în instituțiile de învățământ. Consilierea și ghidarea în carieră a cel puțin 50% dintre tinerii cu dizabilități care finisează învățământul secundar, ciclul I și II, a fost stabilită drept indicator de progres pentru acest obiectiv. Totodată obiectivul 4. Sporirea ratei de angajare în câmpul muncii a persoanelor cu dizabilități stabilește necesitatea implementării acțiunilor cu privire la asigurarea măsurilor de orientare și formare profesională a persoanelor cu dizabilități, în baza necesităților individuale, având ca finalitate angajarea în câmpul muncii a cel puțin 60% dintre persoanele cu dizabilități care au beneficiat de cursuri de orientare, formare și reabilitare profesională.

¹³ Codul Educației al RM, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=123537&lang=ro#.

¹⁴ Legea nr. 105/2018, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=129893&lang=ro#.

¹⁵ HG 723/2017, Programului național de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2017-2022, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=101863&lang=ro.

Potrivit **Hotărârii Guvernului nr. 49 din 29.04.2021 pentru aprobarea Regulamentului privind subvenționarea locurilor de muncă¹⁶**, care vizează inclusiv și persoanele cu dizabilități, în conformitate cu prevederile Legii nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Prezenta HG prevede procedura de acordare a subvențiilor, conform anexelor 1-4.

În concluzie, putem menționa că cadrul legal existent este divers și actual inclusiv prin ultimul document de politici publice, HG 49/2021 care are drept scop principal subvenționarea locurilor de muncă pentru diverse categorii de persoane. Gradul de motivare, inclusiv salariile în Republica Moldova încă nu sunt atractive, iar fenomenul NEET în rândul tinerilor are o legătură direct în acest sens.

REGULAMENTUL PRIVIND SUBVENȚIONAREA LOCURILOR DE MUNCĂ

Guvernul Republicii Moldova a aprobat prezentul Regulament, prin HG nr. 49 din 29.04.2021¹⁶. Regulamentul privind subvenționarea locurilor de muncă stabilește procedura de acordare a subvențiilor aferente cheltuielilor privind plata salariului subiecților subvenției sunt persoanele juridice și fizice care practică activitate de întreprinzător, organizațiile necomerciale, persoanele care desfășoară activitate profesională, rezidenți ai Republicii Moldova, ale căror cereri au fost evaluate pozitiv și care au obținut aprobarea pentru subvenționare ca urmare a angajării de către acestea a persoanelor care fac parte din următoarele categorii:

* persoanele care pe o perioadă de cel puțin 12 luni consecutive ce preced luna de angajare nu au avut venituri salariale aferente categoriilor codului 101 (persoană angajată pe bază de contract individual de muncă), codului 105 (persoană angajată prin contract civil), codului 123 (persoană angajată prin cumul) din Clasificatorul categoriei persoanelor asigurate;

* persoanele cu dizabilități, în conformitate cu prevederile Legii nr. 60/2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Cuquantumul subvenției se stabilește în funcție de categoria angajatului, după cum urmează:

* persoanele care pe o perioadă de cel puțin 12 luni consecutive ce preced luna de angajare nu au avut venituri salariale – 50% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 1000 de lei lunar per salariat;

* persoanele cu dizabilități, cu excepția celor angajate în cadrul întreprinderilor specializate, după cum urmează:

- cu dizabilitate severă – 100% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 2000 de lei lunar per salariat;

¹⁶ HG nr. 49/2021, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126874&lang=ro#.

- cu dizabilitate accentuată – 50% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 1000 de lei lunar per salariat;

*persoanele cu dizabilități angajate în cadrul întreprinderilor specializate, după cum urmează:

- cu dizabilitate severă – 300% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 6000 de lei lunar per salariat;

- cu dizabilitate accentuată – 260% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 5200 de lei lunar per salariat;

- cu dizabilitate medie – 230% din suma impozitelor declarate și achitate aferente plăților salariale calculate în perioada pentru care se solicită subvenția, dar nu mai mult de 4600 de lei lunar per salariat.

Subvenția se acordă pentru plățile salariale efectuate prin virament la contul salariatului deschis la prestatorul de servicii de plată licențiat din Republica Moldova.

Acțiunile Serviciului Fiscal de Stat. În cadrul examinării cererii se verifică corectitudinea actelor și documentelor prezentate și a calculării sumei pasibile subvenționării aferente salariului, determinate separat pentru fiecare perioadă de gestiune (lună calendaristică) și pentru fiecare salariat angajat. Dacă în cadrul examinării cererii se constată abateri ce conduc la imposibilitatea examinării cererii (completarea neconformă a cererii, introducerea datelor eronate în cerere, neachitarea impozitelor salariale), persoana responsabilă din cadrul Serviciului Fiscal de Stat întocmește o notificare, care se aduce la cunoștința solicitantului la adresa poștală și/sau la adresa electronică în termen de trei zile lucrătoare de la data depunerii cererii, în care se indică motivele pentru care aceasta nu poate fi supusă examinării. În cazul în care solicitantul se conformează cerințelor din notificare, acesta poate depune din nou o cerere, care se examinează în termenul stabilit la pct. 13. Serviciul Fiscal de Stat asigură accesul subiectului subvenției la informația aferentă categoriei de persoane specificate la pct. 3.

CONCLUZII FINALE

Provocările economiei naționale în contextul global actual, precum și cel național, impune necesitatea stringentă de identificare a soluțiilor eficiente de racordare la condițiile existente. Un domeniu al economiei naționale supus unor provocări majore precum migrația, îmbătrânirea populației, este piața muncii. De fapt, factorul uman reprezintă un element de bază al creșterii economice, în contextul în care acesta participă și asigură derularea proceselor economice.

În acest sens, identificarea și implementarea măsurilor suplimentare de subvenționare a locurilor de muncă și susținerea agenților economici în eforturile depuse pentru crearea

locurilor de muncă reprezintă necesități caracteristice pieței muncii din țara noastră. În condițiile în care veniturile bugetare sunt limitate, este important ca acestea să fie rațional direcționate ca să asigure maximă eficiență.

La nivel normativ, lipsesc mecanisme de implementare a prevederilor legale; se atestă carențe în reglementarea serviciilor de suport pentru persoanele cu dizabilități în domeniul profesional etc. Finanțarea actuală precară (orientată, în mare parte, pe acoperirea salariilor specialiștilor) se răsfrânge asupra nivelului de pregătire a specialiștilor din domeniu și calității serviciilor prestate către persoanele cu dizabilități.

La nivel instituțional, prestarea serviciilor pentru persoanele cu dizabilități, reprezintă prerogativă a mai multor instituții publice (educaționale, din domeniul ocupării forței de muncă), dar și organizații ale sectorului asociativ. În același timp, se constată o lipsă de comunicare intersectorială eficientă, care să fie utilă pentru persoanele cu dizabilități, din perspectiva alegerii unui traseu profesional și ulterioara angajare în câmpul muncii a acestora. Nu există o delimitare clară a responsabilităților diferitor instituții și diferitor specialiști cu atribuții în domeniul consilierii, ghidării, ocupării persoanelor cu dizabilități. Se constată carențe și în asigurarea continuității intervențiilor la toate nivelele (educațional, angajare în câmpul muncii).

Potrivit studiului sociologic efectuat de Keystone Moldova¹⁷, per total, 2/3 dintre tinerii cu dizabilități au beneficiat de ghidare în carieră, într-o formă sau alta, la nivel instituțional. Dintre ei: 59% - în instituții de învățământ, 7% - în cadrul ANOFM, 4% - prin intermediul OSC. Participarea la activități de ghidare în carieră este mai mare în cadrul instituțiilor de învățământ general (mai ales în ciclul gimnazial), dat fiind faptul că aceasta este obligatorie în curricula educațională.

În cadrul proiectului "Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii cu dizabilități" au fost chestionați 100 tineri cu dizabilități NEET(50 F/50 M), care dețin și calitatea de membri ai AO SIRM, utilizând formularele Google Forms și varianta hârtie.

Astfel, în urma evaluării chestionarelor putem concluziona următoarele :

- ✓ Regulamentul privind subvenționarea locurilor de muncă, **HG 49/2021** pentru persoanele cu dizabilități din sectorul real al economiei, la moment acoperă doar impozitele persoanei NEET angajate, fără a acoperi alte costuri suplimentare ale angajatorului.
- ✓ În prezentul Regulament, p.4 nu sunt vizate persoanele cu dizabilitate medie, care de fapt pot fi și viitori sau potențiali angajați.
- ✓ Limitarea subvenției (2000 lei – gr. I și 1000 lei – gr. II) nu încurajează creșterile salariale pentru această categorie și indirect se crează o discriminare în comparativ cu persoanele sănătoase (fără grad de dizabilitate).

¹⁷ Keystone Moldova, <https://www.keystonemoldova.md/ro/stiri/politici-si-practici-de-ghidare-in-cariera-a-tinerilor-cu-dizabilitati-din-republica-moldova-2/>.

- ✓ Anularea mai multor înlesniri de care beneficiau anterior întreprinderile specializate, a dus la sistarea activității și concedierea angajaților, majoritatea fiind persoane cu dizabilități.
- ✓ Agenții economici nu sunt motivați financiar pentru a angaja o persoană cu dizabilitate, deși legislația prevede un șir de recomandari și obligațiuni față de angajator de a crea condiții pentru un angajat cu dizabilități în domeniul securității muncii, accesibilității.
- ✓ Autoritățile publice locale în strategiile de dezvoltare socio-economică nu au inclus acțiuni de implicare a tinerilor NEET cu dizabilități.
- ✓ Persoanele cu dizabilitate medie nu se regăsesc în listele de beneficiari ai DASPF.
- ✓ Numărul tinerilor NEET cu dizabilități este în creștere continuă, din cauza indiferenței: familiei, comunității, autorităților publice locale, imperfecțiunii legislației, accesibilității, sărăciei, etc.
- ✓ Tinerii NEET, inclusiv cu dizabilități nu sunt monitorizați de nimeni, excepție fiind doar comiterea abaterilor de la legislație.
- ✓ Tinerii NEET cu dizabilități adesea sunt încadrați în câmpul muncii ca zilieri, ocazional fără a încheia un contract de muncă.
- ✓ Lipsa în regiuni a întreprinderilor specializate destinate pentru angajarea persoanelor cu dizabilități.
- ✓ Calitatea educației tinerilor cu dizabilități este încă scăzută, fără îmbunătățire.
- ✓ Procedurile judiciare anevoioase, barierele administrative, ratele dobânzilor la credite nu încurajează inițierea unei afaceri decâtre tinerii NEET cu dizabilități.
- ✓ Subdiviziunile Teritoriale pentru Ocuparea Forței de Muncă în urma optimizării statelor de personal, duc lipsă de specialiști calificați pentru a putea oferi servicii de calitate tinerilor NEET cu dizabilități.
- ✓ Persoanele cu dizabilități pentru ași menține alocațiile, gradul de dizabilitate evită deseori dialogul cu autoritățile publice.
- ✓ Tinerii NEET cu dizabilități preponderent practică artizanatul și alte meștesuguri la domiciliu, fiind ajutați doar de către membrii familiilor.
- ✓ ***Dizabilitatea nu este o boală – Dizabilitatea este o CONDIȚIE care se manifestă la interacțiunea unei persoane cu un mediu NEADAPTAT, care îi limitează accesul la viața socială sub toate aspectele ei.***

RECOMANDĂRI

În contextul politicilor publice ineficiente, structura pieței muncii diversificată, disparitățile geografice, nivelul de școlarizare, calificare profesională, condițiile de trai diferite, reprezintă deseori o provocare în integrarea tinerilor NEET cu dizabilități.

Pentru a spori incluziunea tinerilor NEET cu dizabilități, venim cu următoarele recomandări:

- ✓ autoritățile publice în procesul elaborării de strategii naționale și locale trebuie să țină cont de incluziunea persoanelor cu dizabilități, inclusiv a tinerilor NEET;

- ✓ sensibilizarea "actorilor cheie" la nivel național prin diferite campanii de informare despre prevederile Legii nr. 60/2012, art. 34, alin (4) "angajatorii crează sau rezervă locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități";
- ✓ dezvoltarea mecanismelor de implementare a prevederilor legale, care să asigure acces eficient tinerilor NEET cu dizabilități la serviciile de consiliere și ulterior pe piața muncii;
- ✓ cheltuielile pentru subvenționarea locurilor de muncă aprobate anual din bugetul de stat, trebuie divizate pe linii de buget separate valabile pentru persoanele cu dizabilități, în special tinerii NEET;
- ✓ majorarea suportului financiar din partea autorităților pentru întreprinderile specializate și agenții economici;
- ✓ extinderea termenului de depunere a Cererii pentru subvenționarea locurilor de muncă pentru persoanele cu dizabilități angajate în cadrul întreprinderilor specializate pentru perioada anterioară;
- ✓ adaptarea sau crearea noilor locuri de muncă pentru tinerii NEET cu dizabilități, bine plătite cu respectarea programului de lucru;
- ✓ oferirea suportului logistic necesar pentru persoanele cu dizabilități, inclusive tinerii NEET care practică meșteșugăritul sau prestează servicii la domiciliu;
- ✓ fortificării capacităților "actorilor cheie" (cadre didactice, psihologi, specialiști în ocupare forței de muncă) pe segmentul tinerii NEET cu dizabilități;
- ✓ dotarea cu bază tehnico-materială sau crearea centrelor specializate, care ar putea oferi suport acestei categorii de tineri, care ar încuraja socializarea și combaterea fenomenului de auto-izolare;
- ✓ sporirea accesibilității tinerilor NEET cu dizabilități în instituțiile publice și private;
- ✓ sensibilizarea opiniei publice cu referire la incluziunea persoanelor cu dizabilități;
- ✓ eliminarea barierelor în asigurarea incluzivă, care să răspundă nevoilor persoanelor cu dizabilități;
- ✓ serviciul social de asistență personală trebuie extins și în sistemul educațional, asigurându-se suportul necesar tinerilor cu dizabilități severe în procesul educațional.
- ✓ continuarea implementării programelor și măsurilor de susținere a angajării persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii, în special a tinerilor NEET;

ANEXĂ

CHESTIONAR

AO " Societatea Invalizilor din Republica Moldova"

Finanțator proiect: FUNDAȚIA EST-EUROPEANĂ

Denumire proiect: Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii NEET

Scopul proiectului: Identificarea provocărilor cu care se confruntă Tinerii NEET din Republica Moldova

*Obligatoriu

Nume, Prenume *

E-mail *

Genul

- Feminin
 Masculin

Localitatea/Raionul *

Vârsta Dvs.? *

Gradul de dizabilitate? *

- Mediu
 Accentuat
 Sever

Ce dizabilitate aveți? *

Nivelul de studii ? *

- Medii
- Liceale
- Profesionale
- Superioare
- Altele: _____

La moment sunteți șomer? *

- Da
- Nu
- Altele: _____

Ați fost angajat anterior? Dacă DA, ce funcție ați deținut? *

Ați întâlnit dificultăți la angajare? Dacă da, care sunt ele? *

Cunoașteți despre Agenția/Direcția Teritorială pentru Ocuparea Forței de Muncă? *

- Da
- Nu
- Altele: _____

Ați apelat la Agenția/Direcția pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru a Vă angaja?
*

- Da
- Nu
- Altele: _____

Doriți să Vă angajați? Dacă da, în ce calitate/ funcție ați dori să munciți? *

Care ar fi mărimea salariului decent/ acceptat de Dvs.? *

Ați dori să participați la atelierul de informare organizat în cadrul proiectului " Noi oportunități de implicare pentru tinerele și tinerii NEET? *

Da

Nu

Sunteți de acord ca datele personale a DVS să fie procesate în cadrul proiectului?

Da

Nu

Vă mulțumim pentru timpul acordat completării chestionarului!

Date contact: +37369708590 / negru.dima2000@gmail.com

